

Lewis Dexter A.—David M. White (eds): People, Society and Mass Communication (Lid, společnost a masové komunikace) Free Press, Collier-Macmillan, London 1964, 595 str. Autorský a věcný rejstřík.

Kniha je určena studentům vysokých škol a specialistům v daném oboru. Je přehledem dobrých prací z nedávné doby.

Několik autorů se zabývá sociologickými výhledy masové komunikace. Výzkum společenské komunikace se v různých souvislostech dostává čím dál tím více do popředí. Proto autoři věnují velkou pozornost teorii společenské komunikace.

Další část analyzuje vztahy mezi komunikátorem (sdělovatelem) a jeho posluchačem. Větší pozornost je věnována tisku. Masová komunikace má společensko-kulturní integrační funkce.

Část IV pojednává o jednotlivých masových komunikačních prostředcích, denících, týdenících, rozhlasu a televizi. Část V obsahuje pojednání o různých institucích, včetně reklamních podniků. Autoři počítají reklamou také k masové komunikaci.

Zvláštní částí teorie komunikace jsou efekty. Masové komunikační prostředky působí na své příjemce. Současně však se musí brát v úvahu také vlivy osobní, vycházející z různých společenských struktur.

Závěr knihy je věnován hraničním výzkumu komunikace. Přehled podává B. Berelson, jeden z nejznámějších odborníků v tomto oboru. Vydavatel knihy podává perspektivy dalšího výzkumu masových komunikačních prostředků. Jedna stať pojednává o obsahové analýze, která ve výzkumu masových komunikačních prostředků je nezbytná. D. M. White, druhý vydavatel knihy, kriticky shrnuje dosavadní bibliografii o masových komunikacích. LR

James G. March, ed.: Handbook of Organizations (Příručka organizací) Rand McNally and Co., Chicago 1965, 1247 str. Autorský a věcný rejstřík.

Obsáhlá kniha je dílem 28 autorů. Stati jsou psány přímo pro příručku, nejsou tedy přebírány z jiných publikací, jak se stává u tzv. readerů. Tím kniha nesporně získává na ceně.

Zabývá se nejprve základy teorie organizace. Uvádí výchozí pojmy jako vliv, vedení, řízení, rozhodování, řešení problémů. Ve zvláštní kapitole podává přehled sociologie malých skupin ve vztahu k teorii organizace. Pak přechází na otázku společenské struktury a organizace.

Druhá část je věnována metodologickým otázkám výzkumu organizace. Začíná přehledem laboratorních experimentů, pak přechází k terénním průzkumům. Autoři neopomíjejí ani simulaci a aplikaci matematiky v teorii organizace.

Obsáhlá část je věnována různým formám organizací. Začíná teorií řízení. Pak následují ekonomické teorie organizace, otázky vývoje a růstu organizací, komunikace, mezilidské vztahy, organizační rozhodování a struktura kontroly.

Zobecnění dílčích pohledů nabízí kapitola o srovnávací analýze organizací. Pak přicházejí jednotlivé případy organizací: odborové, stranicko-politické, veřejná správa, vojenské organizace, místní samospráva, nemocnice, školy, vězení a obchodní organizace.

Dodatek tvoří tři stati o měnících se mezilidských a mezikupinových vztazích, organizačních změnách v průmyslu a o modelu organizace ve vztahu k analýze systémů. LR

Raymond Boudon: L'analyse mathématique des faits sociaux (Matematická analýza společenských faktů)

Plon, Paris 1964, 464 str. Autorský a věcný rejstřík.

Autor patří k mladé francouzské generaci sociologů. Pracoval v Sociologickém ústavu v Paříži, nyní přednáší na universitě v Bordeaux.

Je to kniha, která patří do oblasti sociologické metodologie. Je pod silným vlivem americkým, zejména Lazarsfeldovým, současně však navazuje také na francouzskou metodologickou tradici, hlavně na Durkheima.

Začíná gnoseologickými problémy kauzální analýzy. Pak věnuje pozornost jednoduché kauzální analýze a složitým kauzálním strukturám. V rámci jednotlivých postupů kauzální analýzy věnuje pozornost analýze ekologické a kontextové.

Třetí část se zabývá faktorovými strukturami a konstrukcí typologií. Závěrečná část, která je nejobsáhlejší, je věnována analýze procesů. Nejprve rozvíjí obecný model, pak modely speciální, založené na principu deterministickém a na procesech stochastických. Zvláštní kapitolu tvoří simulace ve vztahu k analýze procesů.

Cena knihy je v tom, že podává přehled určité části aplikace matematiky v sociologii a že se kriticky zabývá dosavadními modely a některými dílčími teoriemi. Ukazuje, že

aplikace matematiky je proces analytický, že nelze vytvořit naráz obecný model společnosti. Taková matematická sociologie musí vždycky selhat. LR

Szczepański J., Die biographische Methode

in: Handbuch der empirischen Sozialforschung, I. Band, Stuttgart 1961.

Metodu životopisných dokumentů definuje autor jako badatelský postup, při němž jsou k řešení problému shromažďovány výhradně materiály obsahující vyjádření lidí o jejich účasti na událostech a společenských procesech. Na jejich základě jsou popisovány dané procesy a stavěny vysvětlující hypotézy. Jsou podány bohaté zkušenosti polských sociologů s metodami získávání (často pomocí vypsání soutěží s odměnami) a analýzy biografických materiálů dělníků, rolníků, nezaměstnaných, lékařů, mládeže aj. Jde vždy o získání co možná největšího počtu vlastních životopisů sociálně relativně jednotných skupin. Důležitá je dokonalá znalost motivace lidí při psaní životopisů. Autor rozebírá ontologické předpoklady jejich sociologické analýzy, které vidí v možnosti přechodu od řady subjektivních mínění k objektivním výroklům o společnosti, její struktuře a procesech. Autobiografické materiály přispívají k poznání subjektivní stránky společenské skutečnosti a otevírají cestu i k poznání životních podnětů skupin. Při zpracování autor odlišuje tyto analytické postupy: konstruktivní metodu, metodu exemplifikace, obsahovou analýzu, statistická zpracování a typologickou analýzu. D. S.

Jean Paul Sartre: Marxismus a existencialismus

Praha, Svoboda 1966, 167 str.

Knižní vydání stati o marxismu a existencialismu je současně prvním obsáhlejší překladem Sartrova filosofického textu v češtině. Stať prošla několika verzemi a její poslední podoba je součástí publikace *Critique de la raison dialectique (Paris 1960)*, z níž byl proveden i český překlad. Dílko je rozděleno do čtyř částí. V první, nazvané *Marxismus a existencialismus*, Sartre provádí výběrově kritickou analýzu některých filosofických soustav směřujících k závěru, v němž jsou vytyčeny styčné body mezi marxismem a existencialismem. *Problém zprostředkování a pomocných disciplín* je druhou částí stati. V ní je třeba upozornit na zajímavé pasáže týkající se úzce sociologické teorie. Řešení otázek příslušnosti ke společenské skupině, třídních zájmů, relativní samostatnosti sociologie, začlenění sociologických momentů do historické totalizace apod. je nesporně inspirujícím přínosem autora. V třetí, nejobsáhlejší části práce, nazvané *Progresivně regresivní metoda*, jsou zahrnuty nejružnější problémy od determinace a závislosti v průběhu dějin až po odcizující objektivace cílů a kontrafinality.

V *Závěru* (4. část spisku) jsou výstižně zachyceny uzlové body existenciálních struktur, jejichž pochopení je předpokladem pro postihování skutečnosti v rámci marxistické filosofie. Kniha dokumentuje určitou fázi myšlenkového vývoje J. P. Sartra (nikoli marxistický přerod) a je v četných filosofických závěrech užitečným stimulem pro rozvoj našeho filosofického myšlení. Publikaci doplňuje zasvěcený doslov Milana Průchy. L. M.

Ladislav Lipscher: K vývinu politickej správy na Slovensku v rokoch 1918—1938

Bratislava, vyd. Slovenskej Akadémie vied 1966, str. 239.

Kniha podává bohatou látku líčením vývoje slovenské veřejné správy v letech 1918—1938. Rozpadá se na tři části. Prvá zahrnuje období od vzniku republiky až po uzákonění župního zřízení, jež je charakterizováno především provizorním převzetím dosavadní uherské správy, také však některými opatřeními jinými, vyžadovanými popřevratovou dobou. Druhá líčí období zákona o župním zřízení. Třetí pak se obrátí obdobím, kdy bylo zavedeno zemské (krajské) zřízení, až po katastrofu roku 1938.

Předností knihy je především její objektivnost. Ač autor se netají svými sympatiemi k určitému řešení, jímž je co nejlidovější správa, podává nezaujatý přehled i jiných stanovisek, aniž by upadal do zbytečných polemických výkladů. Považují tento postup za správný, neboť ponechává čtenáři, aby si učinil své vlastní závěry a nijak jej nementoruje.

Další velkou předností knihy je, že je založena na velmi širokém materiálu. Autor použil nejen tištěných oficiálních dokumentů a dosavadní právnícké literatury, ale cituje také i denní tisk a prostudoval i dosud nepublikovaný archívni materiál. Tím dostává práce ráz značně průkopnický. Je ovšem úkolem dalšího historického bádání, aby tento materiál dále doplnilo a rozvinulo, případně prozkoumalo a objasnilo některé body podrobněji, než tomu může být v této poměrně stručné práci a než je v silách jediného člověka.

Autor se nezabývá pouze — což je rovněž třeba považovat za přednost knihy — rozborem jednotlivých právních norem, ale především jejich vznikem i jejich uplatněním. Tak práce není pouhým právním pojednáním, ale prací sociologickou, jež se snaží vystihnout vztah různých způsobů organizace správy k jiným sociálním skutečnostem. Ovšem i zde zůstává hodně otevřeným dalším bádání.

Jistým nedostatkem knihy je užívání určitých pojmů šablonovitým způsobem, bez bližšího rozboru. Tak např. hned v prvé kapitole pojem „proletariát“ by vyžadoval vzhledem ke zvláštním poměrům na Slovensku bližšího rozboru. Na Slovensku totiž nebyl v roce 1918 z největší části takový proletariát, jako v průmyslových oblastech českých zemí. Byla tu značně nesourodá

masa chudších rolníků, živnostníků a živnostenských dělníků, zemědělských dělníků atd., kteří nadto ještě neprošli politickým a hospodářským školením, jaké již dávno existovalo v českých zemích, nepoužili ještě všeobecného volebního práva, jež tam existovalo od roku 1907 a částečně již dříve, a silně podléhali vlivu katolického duchovenstva. To je patrně jedna z příčin silného rozmachu ludové strany po rozštěpení strany sociálně demokratické, a silného poklesu hlasů odevzdaných oběma nástupnickým stranám této strany v župních volbách roku 1923 (viz obě tabulky na str. 111 a 112).

Jiným takovým pojmem, jenž by vyžadoval aspoň jistého rozboru, je sám pojem „lidovosti“ správy, tj. volení jejich orgánů lidem. Tato zásada není přece cílem sama o sobě, nýbrž nástrojem k dosažení určitých cílů. Objasnění těchto cílů a rozbor vztahů oně metody k těmto cílům právě na poli veřejné správy by byly velmi cennými doplňky této studie.

Souhrnná bibliografie uvedená na str. 212 vykazuje jisté mezery; autor tu neuvádí ani všechny spisy, které cituje v poznámkách textu (např. chybí kniha Šrobárova *Osvobodě Slovensko* z roku 1928).

Tato kniha, přes některé své nedostatky, je velmi hodnotným příspěvkem k našim právním dějinám a k sociologickému rozboru veřejné správy. Není konečným článkem, nýbrž, doufejme, východiskem dalšího vývoje naší vědecké literatury o tomto předmětu.

Z. P.

Jaroslav Janda: *Mládež, generace, světový názor*

Praha 1967; jako první svazek nové edice Diskuse, polemika, názory v Našem vojsku.

Publikace je filosoficko-sociologickou analýzou specifických zvláštností současné československé mladé generace. Teoretickým východiskem je vymezení pojmu mládeže jako věkové a sociální skupiny a jako generace; v této kapitole se autor mj. obsáhleji zabývá obecnými zvláštnostmi mládeže — biologicko-psychologickými, sociálně ekonomickými a ideově politickými (kapitola byla publikována v Sociologickém časopise čís. 5/65).

Centrální část pojednává o specifických zvláštnostech dnešní mladé generace. Autor vychází a analyzuje často velmi protichůdné názory, které se o mladé generaci vyskytují v publicistických materiálech. Srovnává současnou generaci s generací střední a starší a dochází k závěru, že mladá generace ve své většině socialistické ideály akceptuje, pokládá je za správné, ne však dosud zcela za své. Je třeba ještě mnoho vykonat, aby se boj za socialismus a komunismus stal pro ni romantickým a přitažlivým, aby se vnitřně ztotožnila s marxistickým světovým názorem.

V kapitole *Formující zážitky dnešní mladé generace* dochází autor k závěru, že dnešní mládež je generací vědeckotechnické revoluce. Dále pak autor charakterizuje světo-

názorové poznatky a postoje dnešní mladé generace; zároveň také analyzuje světonázorové přejitky a současné nemarxistické filosofické názory ve vědomí mládeže, zejména studentské. Část obsahuje také eseje *Politická apolitičnost, Základní faktory světonázorové výchovy — Rodina a škola, Sdělovací prostředky světonázorové výchovy a Práce — technika — světový názor*. Poslední kapitola této části pojednává o optimálním modelu mládežnické organizace v socialistické společnosti.

Vyústěním sociologické studie Jaroslava Jandy je část o aktuálních problémech výchovy mládeže k vědeckému světovému názoru; autor v ní chápe mládež nejen jako objekt světonázorové výchovy, ale především jako její aktivní subjekt. Požaduje podněcovat zájem mládeže o tvůrčí a samostatné myšlení a poznávání. V pedagogické praxi to znamená přejít od glorifikace typů mladých lidí „bez problémů, kteří mají ve všem jasno“, k těm, kteří byli dosud často zavržováni — k mladým lidem majícím problémy, pochybujícím, hledajícím a přirozeně často tápajícím. Znamená to orientovat se na progresivní část mládeže, na její „špičku“, elitu. K tomu, aby se tato tendence mohla plně realizovat, je však třeba vytvořit více prostoru. V opačném případě si její život postupně vynutí sám.

Autor se zamýšlí nad uplynulým obdobím a dochází k závěru, že za tohoto stavu se mládež nemohla stát ani aktivním subjektem světonázorové výchovy, ani historickým subjektem společenského dění. Síla dnešní mladé generace spočívá v tom, že není již pouhým komponentem poměrů, ale projevuje tendenci stát se komponentem objektivního vývoje společnosti. Některé subjektivní překážky jí však dosud stojí v cestě.

Znamená to připustit, že dnešní mladá generace může mít i jiné představy o socialismu a o jeho dalším vývoji než generace předcházející. Autor věří, že dnešní mladá generace zákonitě překoná předcházející generace, definitivně se oprostí od deformací marxismu a plně uvolní své tvořivé síly ve prospěch socialismu a komunismu. V tom je historický optimismus.

-rš-

André Morali-Daninos: *Sociologie des relations sexuelles*

Sbírka *Que sais-je?* Presses Universitaires de France, Paris 1965, str. 128.

Spisek vykládá v prvé části způsoby, jimiž se projevuje pohlavnost: psychofyzilogický, psychoafektivní a rodičovský. Tyto způsoby určují na jedné straně normální projevy sexuality, současně však vysvětlují i úchylinky. Druhá část je věnována vztahům mezi pohlavími se zřetelem k společnosti, pojatým jako konflikt: mužskému i ženskému činiteli ve dvojici i v rodině, i vztahům dvojice a rodiny k společnosti. Závěr ukazuje, jak jsou spjaty tři stránky pohlavnosti: individuální, hospodářská a společenská.

Komplexní přístup k látce umožňuje autorovi zaujmout stanovisko k aktuálním otázkám. Statistika nenasvědčují domněnce, že pohlavní styk mužům škodí, neboť ženati se naopak dožívají delšího věku. V kapitole o patologii pohlavních styků se uvádí, že homosexualita se často druží s leností, společenskou neužitečností a zločinností. Nudismus je prezentován jako projev podvědomého exhibicionismu. Striptýž je pojat jako forma voyeurismu. V pozadí prostituce je vždy vážná neuróza. Naproti tomu v obecném rozšíření erotismu spatřuje Morali-Daninos demokratizaci a zvýšení životní úrovně. Přes zjevné nedokonalosti se manželství jeví jako normální instituce. Námitky proti němu a proti rodině jsou již definitivně překonány. Namnoze nutná antikoncepce nemůže být na újmu manželství. Sociálně psychologickou příčinou rozvodu by bylo uhasnutí touhy, současně však stojí za zmínku, že rozvodů přibývá v obdobích úpadku a národního neštěstí. Toto tvrzení však autor neprokazuje. Promiskuita je mu projevem mařeného nebo úchylné pohlavnosti, v níž „opakování nahrazuje jakost“. Pohlavní morálka je dána kulturou společnosti, není absolutní, avšak stud je spíše projevem touhy chránit pohlaví a plození než mravním návykem.

F. P.

Adam Sarapata a kol.: *Socjologiczne problemy przedsiebiolstwa*, P.W.E.-Warszawa 1965, 395 s.

Sborník prací sedmnácti polských sociologů (red. A. Sarapata) obsahuje souhrn dosavadního vědeckého úsilí polských sociologů na poli průmyslové sociologie, nové pohledy a empirické výsledky, diagnózy, rady a návrhy, usilující o zdokonalení řízení průmyslových podniků. I když kniha nevyčerpává celou problematiku průmyslové sociologie, ukazuje současný stav polské sociologie průmyslu, dovolující již jisté zobecňující závěry a konkrétní návrhy společenské terapie nedostatků a může být pro praxi naší průmyslové sociologie dobrým ukazatelem. Teoretické koncepcí perspektiv socialistických podniků obsahují práce A. Sarapaty (*Společenské úkoly závodu*) a J. Lutoslawského (*Cíle a úlohy podniku*). O adaptaci a přípravě kádrů pojednávají práce M. Jarosińské, M. Arabského a G. Pomianové. Různé skupiny pracovníků zkoumají práce J. Tulského (mládež), R. Turského („kovorolníci“), M. Sokołowské (ženy), E. Talejky (zlepšovatelé), potíží v závodech se týkají práce E. Wojewodského (nemocnost), E. Spiewaka (úrazy) a J. Majchrzakové (trestní činy); technickým rozvojem ze sociologického hlediska se zabývá A. Matejko, o vnitropodnikových konfliktech uvažuje H. Szostkiewiczová a o pracovním a mimopracovním čase J. Rosner.

-rš-